

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Karonen, Petri

Title: Uudenkaupungin rauha (1721) ja sen vaikutukset Ruotsin valtakunnan suvereniteettiin ja asemaan

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Karonen, 2022

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Karonen, P. (2022). Uudenkaupungin rauha (1721) ja sen vaikutukset Ruotsin valtakunnan suvereniteettiin ja asemaan. Pohjolan historiankirjoitus : tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta, 21.3.2022.
<https://pohjolanhistoriankirjoitus.blogspot.com/2022/03/uudenkaupungin-rauha-1721-ja-sen.html>

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)[Blogi & toimituskunta](#)[Kirjoita blogiin!](#)[Historiografista tutkimusta](#)

21.3.2022

Uudenkaupungin rauha (1721) ja sen vaikutukset Ruotsin valtakunnan suvereniteettiin ja asemaan

Petri Karonen

Suuri Pohjan sota (1700–1721) päätti Ruotsin suurvalta-ajan, joka oli alkanut Vironmaan eli Pohjois-Viron rauhanomaisesta liittymisestä valtakuntaan yli 150 vuotta aiemmin. Suurella Pohjan sodassa Ruotsin naapurit hyökkäsivät sen kimppuun tarkoituksenaan saada revanssi Pohjolan valtiaaksi nousseesta harvaanasutusta ja köyhästä valtiosta. Nykyisen Ukrainan keskiosissa käyty Pultavan taistelu vuonna 1709 vauhditti Ruotsin mahtiaseman loppua.

Suurista menetyksistä huolimatta Ruotsi soti aina itsevaltaisen kuningas Kaarle XII:n (1682–1718) kaatumiseen saakka. Kaarle XII:n tärkeimmäksi avustajaksi oli vuoden 1715 tienoilla noussut Holstein-Gottorpin herttuakunnasta kotoisin ollut paroni Georg Heinrich von Görtz, joka järjesteli kuninkaan kanssa muun muassa sotavoimia ja valtakunnan raha-asioita uudelleen. Von Görtzistä tuli keskeinen toimija myös Ruotsin ulkopoliitikassa. Hän neuvotteli hallitsijan mandaatilla ulkovaltojen kanssa tavoitteena saada aikaan Ruotsille suotuisat rauhansopimukset. Lopullinen päätösvalta sodasta ja rauhasta päätettäessä oli tässä vaiheessa kuitenkin yksin itsevaltaisella kuninkaalla, joka ei epäröinyt käyttää tätä Jumalan hänelle suomaa oikeutta.

Von Görtz aloitti rauhanneuvottelut venäläisten kanssa toukokuussa 1718 Ahvenanmaalla. Hän neuvotteli alkusyksyllä paljolti omin päin lähes valmiin sopimusluonnoksen Venäjän yksinvaltaisen tsaari Pietari Suuren (1672–1725) kanssa. Suunnitelman mukaan Ruotsi luovuttaisi Venäjälle jo *de facto* menettämänsä alueet Baltiasta, Inkerinmaalta ja Viipurin läänistä. Ruotsi saisi pitää loput Suomesta. Raskaiden aluemenetysten korvaukseksi Ruotsi saisi Venäjältä luvan valloittaa Tanskalle kuuluneen Norjan ja liittää sen valtakuntaan. Huomionarvoista on, että Pietarin turvallisuutta painottaneet Venäjän aluevaatimukset olivat lähes samat kuin lopulliset jo yli kolme vuotta ennen rauhansopimuksen allekirjoitusta.

Suunnitelmaa ei kuitenkaan päästy käytännössä panemaan toimeen, sillä Kaarle XII ei lopulta hyväksynyt jo pitkälle hierottua sopua. Hänen mukaansa Ruotsin valtakuntaa ei yksinkertaisesti voitu silpoa. Erityisen vaikea oli kysymys Baltian luovuttamisesta, sillä alueesta oli tullut kruunulle kultakaivos 1680-luvulla toteutetun isoreduktion eli aatelistolle aikanaan lahjoitettujen läänitysten valtion hallintaan palauttamisen jälkeen. Kaarle ei silti halunnut suoraan torjua tsaarin ehdotusta, mutta hyökkäsi silti omin päin Norjaan. Suunnitelmana oli lyödä ensin Norja ja suunnata sen jälkeen kaikki voimat Venäjän murskaamiseen. Norjan sotaretki jäi kuitenkin hänen viimeisekseen, sillä hän kaatui rintamalla marraskuun lopussa 1718.

Ruotsin tilanne kuninkaan kuoleman jälkeen oli erittäin vakava, mikä heikensi valtion valmistautumista myös edessä väistämättä oleviin rauhanneuvotteluihin. Tukholmassa aiemmin usein lamaantuneelta vaikuttanut valtaneuvosto alkoi viimein tosissaan

Pohjolan historiankirjoitus

[Tarkastele profiilia](#)

BLOGIARKISTO

[maaliskuuta 2022 \(1\)](#)[helmikuuta 2022 \(1\)](#)[tammikuuta 2022 \(1\)](#)[joulukuuta 2021 \(1\)](#)[marraskuuta 2021 \(1\)](#)[lokakuuta 2021 \(1\)](#)[syyskuuta 2021 \(1\)](#)[heinäkuuta 2021 \(1\)](#)[kesäkuuta 2021 \(1\)](#)

TUNNISTEET

[1500-luku](#)[1600-luku](#)[1700-luku](#)[1800-luku](#)[1980-luku](#)[aateli](#)[Ahvenkoski](#)[Aleksanteri I](#)[arkistolaitos](#)[baltiansaksalaiset](#)[Eva Österberg](#)[Fredrika Dorotea](#)[henkilöhistoria](#)[Henrik Klaunpoika Horn](#)[historia](#)[historiakuva](#)[historiankirjoitus](#)[historiografia](#)[Horn-suku](#)[isoviha](#)[Juhana-herttua](#)[Kaarlo Blomstedt](#)[kruunu](#)[kulttuurihistoria](#)[Kustaa IV Adolf](#)[Kuurinmaa](#)[maanluovutus](#)

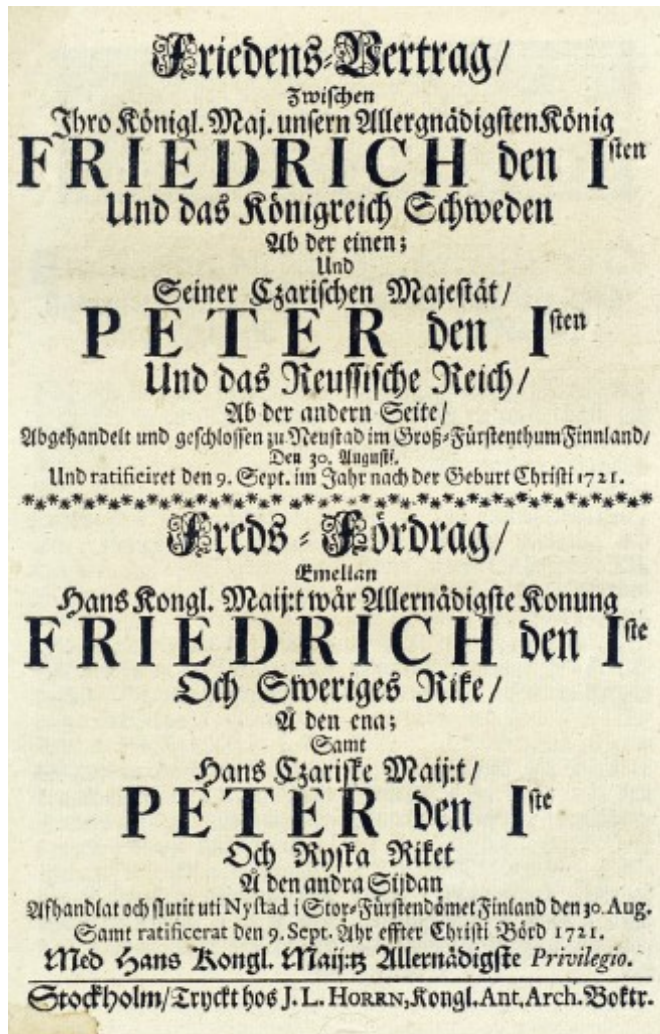
hieroa rauhaa valtakunnan monien vihollisten kanssa. Itsevaltiudesta siirryttiin poikkeuksellisen nopeasti – vain muutamassa kuukaudessa – valtiopäiville kokoontuneiden säätyjen johtamaan järjestelmään. Kansa oli perin juurin kyllästynyt pakkovaltaan ja sodan aiheuttamiin kärsimyksiin. Lisäksi oli jo pitkään ollut selvää, että Ruotsi oli rutiköyhä maa. Tilanne vaati välitöntä rauhantilan palauttamista. Enää ei ollut kyse erilaisten vaihtoehtojen punnitsemisesta, vaan ennen muuta rauhan välttämättömyydestä.

Valtakunnan johdossa ei silti täysin ymmärretty tilanteen vakavuutta, mikä näkyi edelleen asioihin paneutumisen hitautena ja toiveajatteluna. Valtaneuvosto pyrki tekemään rauhansopimukset erikseen kaikkien vihollistensa kanssa. Tarkoitus oli käydä vasta viimeisenä neuvottelut kaikkein vaarallisimman vastustajan eli Venäjän kanssa. Strategia perustui ajatukseen, jonka mukaan Ruotsi voisi näin pakottaa Venäjän neuvotteluissa merkittäviin myönnytyksiin.

Ensiksi solmittiin Englannin välitystuella rauha syksyllä 1719 Hannoverin kanssa. Sopimuksen mukaan Hannover sai Ruotsilta Bremenin ja Verdenin. Vastaanottajan kompensationsa maksama miljoonan riikintaalerin kertakorvaus tuli tarpeeseen. Samoin Englanti avusti Ruotsia vuoden 1720 alussa Preussin kanssa tehdyssä rauhansopimuksessa. Tällä kertaa Ruotsi menetti Stettinin kaupungin, Oder- ja Peenejokien välisen alueen sekä Usedomin ja Wollinin saaret. Preussi maksoi korvauksena Ruotsille kaksi miljoonaa riikintaalerialia. Samana vuonna päästiin sopuun myös Tanskan kanssa. Tällä kertaa alueluovutuksilta vältyttiin, mutta Ruotsi joutui muun muassa maksamaan sotakorvauksina 600 000 riikintaalerialia ja menetti ulkomaankaupalleen tärkeän Juutinrauman tullivapauden. Kaikkia edellä mainittuja neuvotteluja on pidetty epäonnistumisina: Ruotsissa ei tuolloin kerta kaikkiaan ollut riittävästi kansainvälisen politiikan osaajia ja selkä seinää vasten saadaan muutenkin vain harvoin hyviä tuloksia.

Viimein käännyttiin Venäjän puoleen. Ruotsi käytti tällä kertaa välittäjänä Ranskan Tukholman lähettiläs Jacques de Campredonia (1672–1749). Hän vei Pietariin tammikuussa 1721 ruotsalaisten tarjouksen, jossa Ruotsi tarjosi Venäjälle Käkisalmen läänin, Inkerinmaata sekä Narvaa. Muut alueet eli Suomi (mukaan luettuna Viipuri), Viro ja Liivinmaa tuli ehdotuksen mukaan palauttaa Ruotsille. Esitys osoitti, ettei Ruotsin päättäjillä ollut realistista käsitystä tilanteesta. Venäjän kanssa rauhaa hahmotellut Georg Heinrich von Görtz ei ollut enää elävien kirjoissa, sillä hän – ”valtakunnan vihatuin mies” – oli pian Kaarle XII:n jälkeen tuomittu umpipoliittisen ja epäoikeudenmukaisen pikaoikeudenkäynnin jälkeen kuolemaan ja teloitettu helmikuussa 1719. Von Görtz oli ollut ainoa, joka tiesi, mitä Pietari Suuren kanssa oli puhuttu, suunniteltu ja sovittu.

maanomistus
mahtivaltio
menteliteettien historia
menteliteettihistoria
metodologia
mikrohistoria
rauhansopimukset
Ruotsi
Ruotsin valtakunta
sotilasvaltio
Suomen historia
Suomen historiankirjoitus
Suomen suuriruhtinaskunta
Suomi
suuri Pohjan sota
talonpojat
tilaperimys
toimijuus
Uudenkaupungin rauha
valtionrakennus
varhaismoderni aika
Venäjä
veronkanto
verotus
Viipuri
Viro
vuorovaikutus
väitöskirja

Uudenkaupungin rauhansopimuksen kansilehti. Teksti on julkaistu yhtä aikaa sekä saksaksi että ruotsiksi.

Sopimustekstissä on yhteensä 24 artiklaa ja sen laajuus on saatesanoineen ja liitteineen 40 liuskaa. Lähde: LIBRIS.

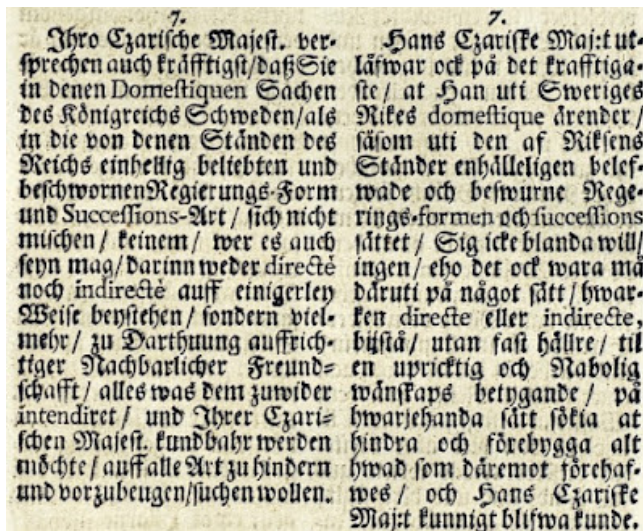
Keväällä 1721 ruotsalaiset olivat menossa tyhjin käsin ja mitättömin tiedoin neuvottelemaan voimansa tunnossa olevan tsaarin – jonka titteli oli jo lokakuussa 1721 muuttuva Venäjän keisariksi – edustajien kanssa valtakunnan tulevaisuuden kannalta hyvin merkittävästä rauhasta. Rauhanneuvottelujen paikaksi sovittiin varsinaissuomalainen sodan ja miehityksen vuoksi ränsistynyt piskuinen Uusikaupunki (katso tässä blogissa heinäkuussa 2021 julkaistu Antti Räihän teksti, [linkki](#)). Venäläisten edustajat rauhankonferenssissa olivat kenraali Jakob Bruce (1669–1735) ja kanslianeuvos Andrej Osterman (1686–1747). Kummatkin olivat neuvotelleet jo aiemmin von Görtzin kanssa. Ruotsia edustivat parhaiten kenties runoilijana tunnettu valtaneuvos Johan Paulinus Lillienstedt (1655–1732) ja juristitustainen maaherra Otto Reinhold Strömfelt (1679–1746). Ruotsalaisilla edustajilla oli kummallakin tuntemusta Baltian ja Suomen oloista, mutta heidän osaamisensa oli kevyttä verrattuna kokeneisiin venäläisiin virkaveljiin, joiden toimintaa motivoi ankaran itsevaltiaan käskyt.

Neuvottelut olivat ruotsalaisille hyvin vaikeat. Pietari Suuri ei luopuisi valloittamistaan alueista, mutta hän oli silti halukas tekemään rauhan, sillä sota oli kuluttanut myös Venäjän voimia. Tukholmasta saamiensa ohjeiden mukaisesti ruotsalaiset neuvottelijat yrittivät aluksi palauttaa jokseenkin kaikki jo pitkään Venäjän hallussa olleet provinssit takaisin Ruotsille. Venäläisten asenne ei käytännössä koko aikana lieventynyt, mutta silti Tukholmassa pohdittiin vielä pitkin kevättä 1721 erilaisia vaihtoehtoisia suunnitelmia. Valtaneuvokset esittivät ilmeisen vakavalla naamalla ja toistuvasti ajatuksia muun muassa siitä, kuinka Viipuria ja Tallinnaa voitaisiin käyttää toistensa vaihtoehtoina eli Ruotsi luovuttaisi vain toisen niistä. Myös Viipurin tai Liivinmaan vaihtoehtoisuudesta spekulointiin. Valtaneuvosto oli pitkään lähes yksimielinen siitä, että Viipuri oli ehdottomasti pidettävä Ruotsilla. Tallinnan menetys oli pelottavaa ennen muuta siksi, että sieltä Venäjä voisi sotalaivastollaan tehdä suoria hyökkäyksiä Ruotsin keskusalueille.

Vasta Itämeren pohjoisosia suvereenisti hallinneen Venäjän laivaston suorittamat tuhoamisretket Ruotsin puoleisen valtakunnan rannikon kaupunkeihin, teollisuuslaitoksille ja kyliin purjehduskauden alettua keväällä 1721 kypsyttivät valtaneuvoston viimein antamaan neuvottelijoille vapaat kädet alistua käytännössä kaikkiin venäläisten vaatimuksiin.

Uudessakaupungissa elokuun 30. päivänä vuonna 1721 laaditun rauhansopimuksen mukaan Ruotsi menetti Liivinmaan, Viron ja Inkerinmaan, suuren osan Käkisalmen lääniä ja Viipurin lääniä sekä Ruotsin Itämeren meriherruuden kannalta aikanaan erittäin tärkeät Hiidenmaan ja Saarenmaan.

Rauhansopimuksen aluemenetysten ohella asiakirjan seitsemäs artikla kävi myöhemmin ongelmalliseksi Ruotsille. Ruotsalaiset olivat jo aikaisemmin tiedostaneet venäläisten halun vaikuttaa Ruotsin sisäisiin asioihin ja ennen kaikkea hallitsijan valintaan. Maan suvereniteetti haluttiin turvata sopimuksessa, minkä vuoksi siihen kirjattiin artikla, jonka tarkoituksena oli estää Venäjän puuttuminen Ruotsin sisäpolitiikkaan. Klausuulin muotoilu epäonnistui kuitenkin surkeasti. Käytännössä teksti voitiin tulkita niin, että se antoi Venäjälle oikeuden puuttua Ruotsin sisäisiin asioihin, mikäli Ruotsin juuri vuosina 1719 ja 1720 hyväksytyjä ”vapaita” hallitusmuodon määräyksiä oltaisiin muuttamassa. Nämä perustuslait olivat vieneet lähes kaiken vallan sekä itsenäiset toimintaedellytykset hallitukselta eli monarkilta ja valtaneuvostolta. Valta oli siirtynyt virkamiehille ja valtiopäiville kokoontuneille säätyjen edustajille. 1700-luvun Euroopassa tällainen eihallitsijakeskeinen valta-asetelma oli uusi, poikkeuksellinen ja suorastaan outo. Se edusti monille aikalaisille ennen muuta heikkoa järjestelmää, jota ulkovaltojen oli mahdollista manipuloida mieleisekseen. Todellisuudessa Ruotsin vapaudenajalla (1718–1772) tilanne ei aina ollut näin synkkä, mutta mainittu määräys oli tarkoitettu pitämään Ruotsi heikkona ja ainakin osittain Venäjän määräysvallassa.

Ote rauhansopimuksesta, seitsemäs artikla. Lähde: LIBRIS.

Venäjä pyrittiin pitämään erossa Ruotsin sisäisistä asioista, mutta rauhansopimuksen seitsemännen artiklan muotoilu antoi Venäjälle legitiimin syyn puuttua sisäpolitiikkaan. Venäjän vaikutusvalta Ruotsin asioihin oli suurimmillaan hattujen sodan (1741–1743) jälkeen. Tuolloin valtakunnassa elettiin eräänlaisia ”vaaran vuosia” aina 1750-luvun alkuun saakka. Kysymys Ruotsin tulevasta hallitsijasta aktivoitui 1740-luvulle tultaessa, sillä Ruotsia kuninkaana vuodesta 1720 olleen Fredrik I:n avioliitto Ulrika Eleonooran kanssa oli lapseton. Kruunuperimys oli esillä esimerkiksi Turun rauhansopimusneuvotteluissa vuonna 1743.

Itäinen naapuri painosti ja pystyi vaikuttamaan 1700-luvun kuluessa moniin Ruotsin sisäisiin asioihin, mitä myös suoranaiseen maanpetturuuteen syyllistyneet ruotsalaiset valtiopäiväpoliitikot yrittivät käyttää hyväkseen omien etujensa ajamisessa. Kustaa III:n (1746–1792) valtaannousu 1771 ja seuraavana vuonna toteutettu vallankaappaus veivät suuren osan Venäjän vaikutusmahdollisuuksista ja viimein Kustaa III:n Venäjän sodan (1788–1790) päättäneessä Värälän rauhassa (1790) Uudenkaupungin rauhansopimuksen seitsemäs artikla kumoutui.

(Teksti on muokattu versio kirjoituksesta, joka on ilmestynyt *Postimees*-lehdessä 4.9.2021 otsikolla ”Uusikaupunki rahu tähendas Rootsi suurriikluse lõppu ja Vene suurriikluse algust”.)

Petri Karonen on Suomen historian professori Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.

Lähdeaineistoja

Uudenkaupungin rauhaan liittyvää aineistoa löytyy esimerkiksi Agricola – Suomen humanistiverkko -portaalista:

<https://agricolaverkko.fi/vintti/julkaisut/julkaisusarja/uudenkaupungin-rauha/>.

Uudenkaupungin rauhan teksti on digitoituna esimerkiksi LIBRIS-kirjastotietokannassa: <https://libris.kb.se/bib/16889026>.

Kirjallisuus

Alanen, Aulis J., *Suomen historia vapaudenajalla*. Professori Jalmari Jaakkolan johdolla laaditun Suomen historian IX osa. WSOY 1963.

Behre, Göran, Frihetstiden och gustavianska tiden. Teoksessa Behre, Göran, Larsson, Lars-Olof, Österberg, Eva, *Sveriges historia 1521–1809. Stormaktsdröm och småstatsrealiteter*, 189–279. Scandinavian University Books 1985.

Carlsson, Einar, *Freden i Nystad. 1*. Almqvist & Wiksell 1932.

Carlsson, Sten & Rosén, Jerker, *Svensk historia I. Tiden efter 1718*. Av Sten Carlsson. Bonniers 1961.

Hainari, O. A. & Grotenfelt, Kustavi, *Suomen historia Ruotsin mahtavuuden aikakaudella 1617–1721*. Gummerus 1922.

Hartman, K. J., *Åländska kongressen och dess förhistoria. 3, Fredstraktaternas tillkomst (juni – august 1718); 4. Den Gottorp-Hessiska dragkampen*. Åbo Akademi 1925–1928.

Hartman, K. J., *Åländska kongressen och dess förhistoria. 1–2, 1: Förspelet 1716–1717. 2: Förberedelser: kongressens första månad*. Åbo Akademi 1921.

Hartman, K. J., *Åländska kongressen och dess förhistoria. 5, 1–2. Minor och kontraminor*. Åbo Akademi 1930–1931.

Helander, Abel, *Daniel Niklas v. Höpken 1669–1727*. Stockholms högskola 1927.

Hornborg, Eirik, *Finlands hävder. Tredje delen. Det svenska väldets upplösning. Tiden 1697–1809*. Holger Schildts Förlag 1931.

Häggman, Jean, *Studier i frihetstidens försvarspolitik. Ett bidrag till Sveriges inre historia 1721–1727*. Nordiska bokhandel 1922.

Jern, Kurt, Frihetstiden och gustavianska tiden 1721–1809. Teoksessa Fagerlund, Rainer, Jern, Kurt, Villstrand, Nils Erik, *Finlands historia 2*. Schildts Förlag 1993.

Jutikkala, Eino, Vapaudenaika. *Suomen historian käsikirja*. Edellinen osa. Suomen tiedettä N:o 1, 1. Arvi Korhonen (toim.). WSOY 1949.

Juva, Einar W. & Juva, Mikko, *Suomen kansan historia III. Ruotsin ajan loppukausi*. Kirjoittajat Einar W. Juva, Mikko Juva. Otava 1965.

Juvelius, Einar W., *Suomen puolustuskysymys ison- ja pikkuvihan välisenä aikana*. Historiallisia tutkimuksia 2. Suomen Historiallinen Seura 1919.

Kangas, Tomi, *Uudenkaupungin ”siunattu” rauha 1721. Suuren Pohjan sodan ja isonvihan päätös*. Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys 1996.

Karonen, Petri, The Council of the Realm and the Quest for Peace in Sweden, 1718–1721. Teoksessa Karonen, Petri (toim.), *Hopes and Fears for the Future in Early Modern Sweden, 1500–1800*, 262–287. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2009.

Karonen, Petri, *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. 5. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2020.

Luukko, Armas, *Suomen historia 1617–1721*. Professori Jalmari Jaakkolan johdolla laaditun Suomen historian VIII osa. WSOY 1967.

Malmström, Carl Gustaf, *Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död till statsvälförningen 1772*. Andra upplagan, delvis omarbetad. Första delen. P. A. Norstedt & söner 1893.

Mäntylä, Ilkka, *Suurvaltakausi. Suomen historian pikkujättiläinen*. Neljäs painos. WSOY 1990.

Paloposki, Toivo J., *Vapauden aika. Suomen historia 4*. Weilin & Göös 1986.

Rosén, Jerker, *Den svenska utrikespolitikens historia. II: 1. 1697–1721*. Norstedt 1952.

Stavenow, Ludvig, *Frihetstiden 1718–1772. Sveriges historia intill tjugonde seklet. Sjunde afdelningen*. Stockholm 1903.

Sundberg, Ulf, *Svenska freder och stillestånd 1249–1814*. Arete 1997.

Suolahti, Eino E., Isoviha. *Suomen historian käsikirja*. Edellinen osa. Suomen tiedettä N:o 1, 1. Arvi Korhonen (toim.). WSOY 1949.

Villstrand, Nils Erik, *Stormaktstiden 1617–1721*. Teoksessa Fagerlund, Rainer, Jern, Kurt, Villstrand, Nils Eriks, *Finlands historia 2*. Schildts Förlag 1993.

Wensheim, Göran, *Studier kring freden i Nystad*. Bibliotheca Historica Lundensis XXIX. Lunds universitet 1973.

Pvm. 21.3.22

Tunnisteet: 1700-luku, historiografia, rauhansopimukset, Ruotsi, suuri Pohjan sota, Uudenkaupungin rauha, Venäjä, Viipuri, Viro

Etusivu

Vanhempi viesti

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.